

Elokuvatiedettä etsimässä

AARNIALA, Jarkko & PETÄJÄ, Jukka & VARJOLA, Markku (toim.). Elokuvan monet maailmat. Mänttä, Gaudeamus, 1984. 195 s.

Huhtikuussa 1982 järjestettiin Helsingissä elokuvatutkimuksen demonstraatio. Katharsis ry:n järjestämän demonstraation tavoitteena oli esitellä elokuvatutkimusta ja toimia innostajana ponnisteluissa itsenäisen akateemisen statuksen saamiseksi elokuvatutkimukselle Suomessa. Runsaan kahden vuoden kuluttua itse tapahtumasta sen alustukset on julkaistu.

Elokuvan monet maailmat -teos jakaantuu neljään osaan: "Yhteiskunta ja historia", "Tuotantjärjestelmä ja alitajunta", "Esteettisestä rakenteesta" ja "Elokuva ja elokuvatiede".

Elokuvan suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan ja sen historiaan valotehtaan kolmen artikkelin voimalla. Jerker A. Erikssonin "John Fordin Amerikka" selvittelee Fordin Amerikka-kuvan keskeisiä piirteitä ja historiallista taustaa.

Keskeiselle sijalle nousee Fordin elokuva **Kansan sankari/Nuori Lincoln** (1939), jonka syntyhistoriasta ja yhteyksistä aikakauden aatevirtauksiin Eriksson antaa perinpohjaisen selvityksen. Eriksson selvittää Carl Sandburgin monumentaalisen Lincoln-elämäkerran vaikutusta 1930-luvun Lincoln-aiheisiin näytelmiin, elokuviin ja kirjallisuuteen. **Young Mr. Lincolnin** lisäksi Eriksson keskittyy Fordin saman ajanjakson elokuvaan **Hyökäys erämaassa** (1939) ja **Vihan hedelmät** (1940) sekä niiden suhteeseen New Dealiin, Rooseveltiin ja 1930-luvun demokraattiseen päätökseen.

On ihmeellistä, ettei Eriksson tässä yhteydessä käsittele tai edes mainitse **Cahiers du Cinéman** toimituksen 1970 julkaisemaa suurta analyysia Fordin **Young Mr. Lincolnista** (A collective... 1974, 779-800). Toukokuun 1968 tapahtumien innoittamana syntynyt **Cahiersin** artikkeli on merkittävä yritys paneutua elokuvan, yhteiskunnan, talouden ja ideologian välisiin suhteisiin.

Eriksson on oikeassa huomauttaes-

saan, että fiktiivinen elokuva muodostaa oman ajan historiantutkijalle antoisan, mutta vaikeasti käsiteltävän lähdeaineiston. Se että elokuvaa silti käytetään hyvin vähän historian tutkimuksessa, ei kuitenkaan johdu vain tottumuksesta tai sovinnaisuudesta, kuten Eriksson väittää. Merkittävämpi syy on se, että elokuvien ja fiktioiden käyttö historiallisessa tutkimuksessa edellyttää myös uudenlaisia tutkimus- ja lähdekriittisiä menetelmiä. Juuri **Cahiersin** artikkeli ja siitä virinnyt keskustelu muodostavat yhden lähtökohdan sille, miten elokuvaa voidaan käyttää historian ja/tai ideologian tutkimuksessa.

Tutustuminen mainittuun **Cahiers du Cinéman** analyysiin tai ranskalaisten historioitsijoiden Pierre Sorlinin ja Marc Ferron lukuisiin kirjoituksiin 1930-luvun ranskalaisen elokuvan ja todellisuuden suhteesta, olisivat varmasti auttaneet myös Tellervo Tuomista saamaan tukevamman otteen aiheeseensa "Ranskan kansanrintama ja kaksi Jean Renoirin elokuvaa".

Erikssonin ja Tuomisen artikkelit eivät esitä kysymyksiään suoraan elokuville, joista puhutaan. Perinteiset tutkimusmenetelmät ohjaavat heitä käyttämään varsinaisina lähteinään kirjallisuutta, historiateoksia, elämäkertoja jne. Michael Bruun Andersenin analyysi **Sumujen laiturista** (1938) sensijaan on selkeästi kyseisen elokuvan lähiluku.

Bruun Andersenin alkuperäinen artikkeli (Bruun Andersen 1974) on kuitenkin muutakin kuin pelkkä **Sumujen laiturin** lähiluku. Hän vertaa tätä elokuvaa toiseen, kansanrintamakauden päätyttyä tehtyyn Carné-Prevert -elokuvaan, **Varjojen yö** (1939). Miksi Bruun Andersen on suostunut artikkelin osittaiseen kääntämiseen? Tässä muodossa alkuperäisen analyysin ajatukset eivät välity suomalaiselle lukijalle.

Psykoanalyysi ja elokuva

Mikael Enckellin essee "Elokuvan psykoanalyttisesta tulkinnasta" esittelee psykoanalyttisen taidenäkemyskehitystä Freudista eteenpäin.

Enckellin mukaan psykoanalyttisessa elokuvatutkimuksessa voidaan erottaa kolme suuntausta. Kliinis-diagnostinen suuntaus lähestyy elokuvaa päähenkilön

tai- henkilöiden sairaskertomuksena ja tapausselostuksena. Sosiaalipsykologinen lähestymistapa näkee elokuvan kollektiivisen alitajunnan ilmauksena, klassisena esimerkinä Siegfried Kracauerin 1940-luvulla ilmestynyt **From Caligari to Hitler**. Elämäkerrallinen tutkimussuuntaus, jonka juuret ulottuvat Freudin Leonardo da Vinci -esseeseen, lähestyy elokuvaa tekijänsä psykoanalyttisesti tulkitusta elämäkerrasta.

Elämäkerrallista lähestymistapaa Enckell soveltaa Viscontin elokuvaan **Rakkaus Roomassa**. Analyysi on mielenkiintoinen, tosin voidaan kiistellä siitä, onko Enckellin mielestä elokuvaa leimava kuoleman teema palautettavissa Viscontin tietoisuuteen omasta lähestyvistä kuolemastaan, vai onko se peräisin Gabriele D'Annunzion romaanista, johonokuva perustuu. Asian selvittämistä olisi helpottanut, jos Enckell olisi pitänyt konkreettisiin yksityiskohtiin ja lähilukuun, jota hän itsekin korostaa.

Hämentävää Enckellin esseessä on uuden psykoanalyttisen elokuvatuotkimuksen puuttuminen. Semioottisen elokuvatuotkimuksen painopiste siirtyi 1970-luvulla elokuvateksteistä vastaanotto- ja katsomistapahtumaan. Jacques Lacanin tekemät Freudin tekstien uudet tulkinnat vaikuttivat merkittävästi tähän siirtymään. Psykoanalyysin uudelleenlöytäminen oli yksi mullistavimpia tapahtumia 1970-luvun elokuvatuotkimuksessa. Esimerkiksi feministinen elokuvatuotkimus on sen myötä uudistunut lähes täydellisesti.

Erkki Astalan artikkelin "Elokuvasosiologisia kysymyksenasetteluja; Esimerkkinä 70-luvun Hollywood-elokuva" ongelmat ovat pitkälle samoja kuin kirjan alkuosan historiallisten artikkelien. Paralleelien rakentaminen niin yleisellä tasolla, kuin Astalalla, tuskin on enää mielekästä, jos paralleelit yleensäkin ovat mielekkäitä hahmotettaessa elokuvan suhdetta todellisuuteen.

Komedian, komiikan ja koomisen kysymykset ovat taiteentutkimuksen vaikeimpia. Tästä syystä ei varmaankaan ole yksin Sakari Salkon vika, ettei hänen artikkelinsa komiikan keinoista ja koh-teista oikein saa otetta aiheeseen.

David Bordwellin artikkeli **Citizen Kanesta** on ainoa Elokuvan monet maailmat -kirjan artikkeli, joka ei liity vuoden 1982 elokuvatuotkimuksen demon-

straatioon. Puuttumatta siihen, olisiko jokin toinen käänösartikkeli ollut tärkeämpi ja ajankohtaisempi, voi vain ihmetellä käänöstyöhön liittyviä toimittuksellisia ratkaisuja. Jos käännettävästä artikkelista on olemassa kaksi versiota, joista myöhäisempi (Bordwell 1976, 273-290) sisältää myös tekijänsä itsekritiikin, niin miksi valita varhaisempi versio?

Maallinen taidelaji

Kokoelman artikkeleista ehkä antoisin on Markku Kosken essee, vaikka siitä löytyvätkin kaikki suomalaisen elokuva-esseen helmasynnit. Mutta se sisältää myös paljon mielenkiintoisia ideoita, ja siksi tuntuu nipotukselta puuttua epätarkkaan siteeraukseen yms.

Kosken artikkeli "Mitä elokuva todella on" lähestyy elokuvan bazinilaista peruskysymystä mielenkiintoisesta suunnasta. Lähtökohtana on Brechtin ajatus elokuvasta maallisena taiteena. Elokuvan materiaalisuus ja aistimellisuus - se että elokuva kuvaa ihmistä ensisijaisesti ulkoisen olemuksen ja toiminnan kautta - ei välttämättä ole rajoitus elokuvalle, vaan hyvä lähtökohta, kuten Koski toteaa.

Brechtin, Benjaminin ja Bazinin lisäksi Koski tukeutuu Feuerbachiin viitaten mm. hänen käsityksiinsä luonnosta ihmisen herruudesta vapaana, aistimellisesti todenperäisenä ilmiönä. Yhtymäkohtia Feuerbachin ajatuksiin Koski löytää esimerkiksi Rossellinin, Renoirin ja Antonionin elokuvista. Niissä luonto ei ole henkistetty, ihmiselle ja taiteelle alistettu elementti vaan suhteellisen itsenäinen kokonaisuuden osa.

Tämä on mielenkiintoinen huomio, sillä esimerkiksi Godardin uusimmat elokuvat, varsinkin **Passion** ja **Prénom Carmen** herättävät samansuuntaisia ajatuksia. Godard on itse todennut **Cinema-lehden** haastattelussa: "Haluan puhua lapsesta ennen kuin vanhemmat antavat sille nimen, puhua itsestäni ennen kuin minua kutsutaan Jean-Luciksi, puhua merestä, vapaudesta, ennen kuin niitä kutsutaan mereksi, aalloiksi tai vapauksiksi." (Godard 1984, 26.)

Artikkelinsa lopuksi Koski ottaa esille merkityksenannon ongelman elokuvassa, elokuvan jäykkyyden ja kykenemättömyy-

den kielelle ominaisiin yleistyksiin. "Ehkei elokuvan ensisijaisena tarkoituksena olekaan universaalien ja syvällisyyksien rakentaminen, vaan konkreettisiaimellinen kuvaus. 'Taiteen tautina' on nimittäin usein essentialismi ja antropologismi eli 'ihmisen ikuisten ongelmien' pohtiminen" (s. 132).

Kosken esiinnostamat kysymykset ovat osa laajempaa ongelmakenttää, joka vaatii huomattavasti enemmän työstämistä, kuten hän itsekin myöntää. Tässä lähestytään useita modernin elokuvateorian keskeisiä ongelmia, kuten kysymyksiä realismista, imaginäärisen ja symbolisen suhteesta, kuvan ja kielen suhteesta ajatteluun jne. Peter Wollen käsittelee näitä kysymyksiä artikkelissaan 'Ontology' and 'Materialism' in Film, joka kiintoisalla tavalla sivuaa Kosken kirjoituksessaan esiintuomia ajatuksia (Wollen 1982, 189-207).

Tarmo Malmbergin "Elokuvatutkimuksen yleiset suuntaviivat" esittää nimensä mukaisesti elokuvatutkimuksen suuntaviivat laajasti ja perusteellisesti. Malmberg jäljittää elokuvatieteen tieteenfilosofista statusta, sen suhdetta elokuvakritiikkiin ja -tutkimukseen sekä asemaa ihmis- ja kulttuuritieteiden kentässä useiden kolmijakojen avulla, joista jopa C.S. Peirce olisi kateellinen.

Eräs ystävä kuvaili Malmbergin artikkelia toteamalla, että Malmberg sisustaa asuntoa, vaikka edes tonttia talolle ei ole vielä hankittu.

Jokaisesta, joka on puuhailut konkreettisten elokuva-analyysien parissa, Malmbergin perinpohjaisuus alkanee tuntua hätävarjelun liioittelulta. Elokuvatekstien parissa tapellessa, vaikkapa videoruudun ääressä, oppii pian, että kyse on monien määreiden summasta. Toisaalta olisi typerää syyttää Malmbergia siitä, että hän ottaa tämän puheeksi. Ärsyttävintä Malmbergin artikkelissa ei ole hänen ohjelmansa yleisyys tai perinpohjaisuus, vaan se että monet asiat tuntuvat liian ilmeisiltä.

Malmberg tuntuu kyllä hyvin tietävän, mitkä ovat ajankohtaisia kysymyksiä. Ja hän käyttää myös kirjallisuutta lähteenään aivan toisessa määrin kuin muut teoksen kirjoittajat. Mutta Malmberg jättää sivuun sen tosiasian, että monet asiat ovat kiistanalaisia. Käytämällä enemmän lähteenään alan leh-

dissä käytyä keskustelua kuin pelkkää kirjallisuutta, Malmberg olisi ehkä pääsyt itsestäänselvyyksistä itse ongelmanasetteluihin.

Löytyykö kultainen avain?

Suomalaisen elokuvatutkimuksen nykytilaa joku ilkeämielinen vertasi kolmeen poliiisiin, joista yksi osaa lukea, toinen katsoa elokuvia ja kolmas kirjoittaa. **Elokuvan monet maailmat** ei valitettavasti pysty tätä ilkeilyä kumoamaan. Se ei myöskään todista, kuten tekijät ehkä ovat toivoneet, että suomalainen elokuvatutkimus "ansaitsisi" oman oppituolinsa. Tämä ei silti tarkoita sitä, ettei elokuvatutkimusta ja alan opetusta tarvittaisi, päinvastoin.

Suomalaisessa keskustelussa elokuvatutkimuksesta on vain ollut havaittavissa, että monet uskovat johonkin erilliseen, jo olemassaolevaan "elokuvatieteeseen", joka vain olisi löydettävä. Tämä "elokuvatiiede", kultainen avain, sitten avaa elokuvan Pandoran lippaan kertaheitolla. Tähän ajatusmalliin liittyy se, että eräät elokuvakriitikot ja -esseistit myös vierastavat ja jopa vastustavat teoreettista elokuvatutkimusta. He uskovat myös kultaiseen avaimen, mutta pelkäävät lippaaseen katsomisen seurauksia.

Elokuvaa tulee Suomessakin tutkia ja täälläkin tulee perehtyä alan kansainväliseen tutkimukseen. Mutta mitä saisi aikaan elokuvatutkimuksen kanonisointi "elokuvatieteeksi" tällaisessa maassa, tällaisen tiedepolitiikan aikana?

Turussa Godard-seminaarissa viime syksynä vierailut elokuvatutkija, professori Colin McCabe seurasi hartaudella kaksi päivää suomalaisten seminaarissa pitämiä alustuksia. Kuulemansa pohjalta hän hämmästyneenä epäili, ettei meillä ilmeisesti tiedetä paljonkaan siitä, mitä elokuvatutkimuksessa on tapahtunut Bazinin jälkeen. Hän suositteli suomalaisille tutustumista ainakin vuoden 1968 jälkeiseen kehitykseen ja 1970-luvun alun ja puolivälin eurooppalaiseen elokuva-keskusteluun.

Ehkä hieman sarkastisesti hän totesi, että jos teidän on johonkin juututtava, niin juututtakaa 10 vuoden takaiseen tilanteeseen, vuoteen 1975. Sen jälkeen elokuvatutkimusta on pääasiassa tullut

vain lisää ja se on muuttunut entistä monimutkaisemmaksi.

Simo Alitalo
Tuike Alitalo

Kirjallisuus

- BORDWELL, David. Citizen Kane. Teoksessa NICHOLS, Bill (ed.). Movies and Methods. Berkeley ja Los Angeles, University of California Press, 1976.
- BRUUN ANDERSEN, Michael. Mellem folkfront og fascisme: Tågernas kaj - Og ved Dagry. Teoksessa Film-analyser - Historien i filmen. Røde Hane, 1977.
- A COLLECTIVE Text by the Editors of Cahiers du Cinema. John Fords Young Mr. Lincoln. Teoksessa MAST, Gerald & COHEN, Marshall (eds.). Film Theory and Criticism. New York, Oxford University Press, 1974.
- GODARD, Jean-Luc. Haastattelu. Filmihullu, (1984):4,s.26-29.
- WOLLEN, Peter. Readings and Writings. Semiotic Counter-Strategies. London, Verso Editions, 1982.

Argument-ideologia kriitiikin kourissa

HOLZ, H.H. & METSCHER, T. & SCHLEIFSTEIN, J. & STEIGERWALD, R. (toim.). Marxismus, Ideologie, Politik. Krise des Marxismus oder Krise des "Arguments"? Frankfurt aM, Verlag Marxistische Blätter 1984. 318 sivua.

Meillä Suomessa viime vuosina koettu Haug-boomi on ehkä luonut mielikuvaa, että kyseessä olisi joku Länsi-Saksassa jakamatonta suosiota nauttiva suuri ajattelija. Itse asiassa W.F. Haug ja hänen johtamansa Argument-ryhmittymä on viime vuosina saanut osakseen enenevässä määrin kritiikkiä myös Liittotasavallassa.

Viimeisin osoitus tästä on Holzin, Metscherin ym. toimittama laaja teos **Marxismus, Ideologie, Politik**, joka lienee tähän asti laajin ja systemaattisin kritiikki Argument-ryhmittymää kohtaan. Vaikka kyseessä on ns. reader-tyyppinen teos, jonka useat kirjoittajat lähestyvät Haugia ja Argument-ryhmittymää varsin eri tavoin, on lukuisien kirjoittajien yhdistävä piirre joko jäsenyys tai läheinen suhde Saksan liittotasavallan kommunistiseen puolueeseen, DKP:hen. Teoksen kritiikki perustuu keskeisiltä osiltaan marxilais-leniniläisiin lähtökohtiin.

Koska teoksella on peräti 18 kirjoittajaa ja aiheet vaihtelevat laidasta laitaan, ei tässä ole mahdollisuutta esitellä kirjaa kuin osittain. Jo mainittujen toimittajien lisäksi nimekkäimpiä kirjoittajia lienevät Lothar Peter, Frank Deppe (jonka kiinnostava artikkeli suomennettiin taannoin **Soihtu**-lehdessä), Kaspar Maase, H.J. Sandkühler ja Albert Engelhardt.

Koska Argument-ryhmittymä on lehdessään ja julkaisusarjoissaan käsitellyt laajasti erilaisia yhteiskunnallisia ongelmia, on myös kritiikkiteoksessa monenlaisia kirjoituksia, joiden aihepiiri ulottuu filosofiasta ja työn sosiologiasta feminismiin. Tyydyn seuraavassa lähinnä esittelemään tiedotusopillisesti ehkä kiinnostavimpia kirjoituksia, joskin on myönnettävä, että joku muu voisi löytää kirjasta muuta esiteltävää.